

Vedran Zlatić*

Pregledni znanstveni rad

UDK 349.6:342.4(497.5)]: 341.231.14

349.6:341.645(4)

DOI: <https://doi.org/10.25234/pv/32054>

Rad primljen: 8. srpnja 2024.

Rad prihvaćen: 7. ožujka 2025.

PRAVNA ZAŠTITA OKOLIŠA I PRAVO NA ZDRAV OKOLIŠ U USTAVU REPUBLIKE HRVATSKE I PRAKSI EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Sažetak: U ovome radu istražuje se pravno reguliranje zaštite okoliša te povezano s tim potreba prepoznavanja prava na zdrav okoliš kao zasebnog ljudskog prava. U prvome dijelu rada autor najprije daje pregled povijesnog razvoja na međunarodnom planu pravnog reguliranja zaštite okoliša i prava na zdrav okoliš koji su novijeg datuma. Potom daje pregled pravnog uređenja zaštite okoliša i priznavanja prava na zdrav okoliš u Republici Hrvatskoj. Nakon toga se pristupa analizi prakse Europskog suda za ljudska prava kada je posrijedi pitanje zaštite okoliša te zaštita prava na zdrav okoliš u kontekstu zaštite drugih temeljnih prava i sloboda zajamčenih Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Na samome kraju rada u zaključnom poglavlju autor iznosi zaključke svoga istraživanja kada je posrijedi pravno reguliranje zaštite okoliša i prava na zdrav okoliš kao zasebnog ljudskog prava.

Ključne riječi: pravna zaštita okoliša, pravo na zdrav okoliš, Ustav Republike Hrvatske, Europski sud za ljudska prava

1. UVOD

Zaštita okoliša dugo je bila zanemarivana tema općenito u području pravne regulacije pa tako i u području ustavnog prava. Ipak, nužnost pravnog uređenja čovjekova odnosa prema okolišu postaje sve razvidnijom protekom vremena. Nažalost, ovakav zaokret prije svega je produkt sve očitijih promjena u onom dijelu okoliša koji se smatra primarnom komponentom okoliša odnosno prirodnim okolišem, a u kojeg se ubrajaju: biljke, životinje, mikroorganizmi u njihovu životnom prostoru, zemljište, zrak i voda. Te promjene s vremenom sve više negativno

* Dr. sc. Vedran Zlatić, docent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Domovinskog rata 8, 21000 Split. E-adresa: vedran.zlatiac@pravst.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9297-5192>.

utječu na ljudska društva, a kao posljedice javljaju se razorni požari, suše, poplave, ekstremni toplinski valovi, učestala pojava razarajućih vremenskih nepogoda i sl. Dakle, tek je sve izraženiji negativni utjecaj klimatskih promjena na društvo potaknuo ljudsku civilizaciju na proaktivnije djelovanje u smislu normativnog uređenja odnosa ljudi prema okolišu i njegovoj zaštiti kako od sprječavanja prekomjerne eksploatacije prirodnih resursa tako i u smislu sprječavanja zagađenosti vode, tla i zraka te povezano s tim ugrožavanja prirodnog staništa drugih živih bića, a time i njihova postojanja. Naravno, takvo reguliranje i zaštita okoliša je nužno budući da je njegovo očuvanje osnovni preduvjet opstanka čovječanstva jer čovjek bez okoliša i ne može egzistirati, dok je suprotno itekako moguće.

Pa ipak, unatoč takvoj, može se kazati, i samorazumljivoj istini o esencijalnoj međupovezanosti čovjeka i okoliša, kako je već istaknuto pravna regulacija, a time i zaštita okoliša razvila se posljednjih desetljeća 20. stoljeća. Ovaj rad bit će usredotočen upravo na pitanje zaštite okoliša budući da o njegovu očuvanju ovisi budućnost i samog čovječanstva. Za tu svrhu najprije će se prikazati najznačajniji naponi koji su poduzeti kako bi se na međunarodnom te na nacionalno-ustavnom planu pravno uredilo područje zaštite okoliša. Nadalje, sve veća osviještenost čovječanstva o nužnosti zaštite okoliša dovela je i do razvoja posebne skupine tzv. ekoloških prava koja ubrajamo u treću generaciju temeljnih prava i sloboda, a među koja ulazi i pravo na zdrav okoliš. Naravno, navedeno pravo se ne može promatrati izdvojeno od drugih temeljnih prava jer je s njima i povezano, a prije svega s pravom na život te pravom na zdravlje.

Nakon uvodne cjeline u prvome poglavlju središnjeg dijela rada, koristeći se povijesnom te normativnom metodom, autor će prikazati povijesni razvoj zaštite okoliša te pojavu prava na zdrav okoliš kao temeljnog ljudskog prava u međunarodnim dokumentima tijekom 20. i 21. stoljeća. U sljedećem poglavlju analizirat će se na koji način Ustav Republike Hrvatske i Ustavni sud Republike Hrvatske pristupaju problematici zaštite okoliša i prava na zdrav okoliš. Potom će se posebna pozornost posvetiti i empirijskoj analizi judikature Europskog suda za ljudska prava te načinu na koji je ovaj Sud razmatrao pitanje zaštite okoliša u kontekstu zaštite temeljnih prava i sloboda zajamčenih Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Nakon toga će se navesti kritike pojedinih autora koji smatraju da se općenito, ali i u praksi Europskog suda za ljudska prava, zaštititi okoliša pristupa u znatnoj mjeri instrumentalno i antropocentrično. Naposljetku, u završnoj cjelini rada autor iznosi zaključna razmatranja o temi pravne zaštite okoliša te prava na zdrav okoliš.

2. MEĐUNARODNO-PRAVNI KONTEKST ZAŠTITE OKOLIŠA

U ovome radu pod pojmom okoliša podrazumijeva se prirodni okoliš u kojeg se, kako to navodi J. Omejec, ubrajaju: zrak, voda, zemljište, biljke, životinje, dakle sve ono što je čovjeku zapravo već zadano i u kojem čovjek egzistira te se stoga ovaj dio okoliša naziva primarnim sustavom za razliku od drugih elemenata okoliša koji su produkt ljudske djelatnosti, a u kojeg ubrajamo materijalna dobra poput zgrada, infrastrukture, vozila, i sl.¹ Zaštita okoliša je prema

¹ Vidi Omejec J, 'Uvodna i osnovna pitanja prava okoliša', u: Lončarić-Horvat O. (ur.), *Pravo okoliša – treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje* (Organizator 2003) 24.–28. Polazeći od ove distinkcije i hrvatski je zakonodavac u članku 4. Zakona o zaštiti okoliša (NN 80/2013, 153/2013, 78/2015, 118/2018) definirao okoliš kao „prirodno i svako drugo okruženje organizama i

svojoj srži, zapravo, nužno globalna briga i višedimenzionalna aktivnost jer samo se zajedničkom akcijom svih dionika međunarodne zajednice mogu ostvariti učinkoviti pomaci u zaštiti okoliša i njegovih resursa koji su cijelome čovječanstvu nužni za opstanak. Naravno, okoliš ne poznaje granice između pojedinih država i njihovih jurisdikcija pa stoga ni ugroza njegovih vitalnih resursa nije nikada isključivo pitanje i problem pojedine države. Upravo zato je prikladno na samome početku ovog teksta prikazati u kratkim crtama povijesni razvoj pitanja zaštite okoliša u međunarodno-pravnim okvirima.

Unatoč tome što je očuvanje okoliša nužno za opstanak cijeloga čovječanstva njegova zaštita nije se pojavljivala kao tema često u međunarodno-pravnom dijalogu na globalnoj razini prije sedamdesetih godina 20. stoljeća. Zaštita okoliša dolazi u fokus interesa najšire javnosti tek u recentnijem razdoblju, ali prije nego što se navedu najznačajniji pomaci na tome području koji su se zbili u posljednjih nekoliko desetljeća, u kratkim crtama prikazat će se povijesni okvir nastanka i postupnog razvoja međunarodno-pravne regulacije zaštite okoliša.

2.1. RAZDOBLJE OD 1900. DO 1972. GODINE

Neki autori kada promatraju razvoj međunarodno-pravne zaštite prirode i okoliša kao prvu etapu uzimaju razdoblje od 1900. godine pa do 1972. godine.² Naime, 1900. godine u Londonu je održana „Konvencija o očuvanju divljih životinja u Africi“ na kojoj su nazočile tadašnje europske kolonijalne sile kako bi se pokušale dogovoriti u vezi sa zaštitom od pretjeranog izlova određenih životinjskih vrsta na području kolonizirane Afrike. Sličan format imala je i „Konvencija o očuvanju flore i faune“ iz 1933. godine koja je također održana u Londonu. Cilj je ove Konvencije bio ustrojiti posebne mehanizme za zaštitu flore i faune kao što je uspostava nacionalnih parkova te rezervata prirode u kojima će se zabraniti ili barem ograničiti mogućnost hvatanja i lova životinja te skupljanje ili uništavanje biljnoga svijeta, potom je cilj bio regulirati ove aktivnosti i izvan područja nacionalnih parkova i rezervata, zatim se nastojao regulirati promet lovačkih trofeja kao i zabrana uporabe određenih oružja u lovu te određenih načina lova.³ Sljedeći korak u ovome razdoblju bilo je osnivanje Organizacije Ujedinjenih naroda 1945. godine u okviru kojih zaštita prirode i okoliša, istina, ipak na samome početku nije bila jedna od središnjih tema njezina djelovanja. Iako pojedina njezina tijela poput UNESCO-a ili FAO-a u svome djelovanju imaju u vidu i aspekte zaštite prirode i okoliša. Tako se može izdvojiti da je pod pokroviteljstvom UNESCO-a 1948. osnovana Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih resursa (*International Union for Conservation of Nature – IUCN*) koja je izradila Crvenu listu ugroženih vrsta, a prema kojoj danas ima ukupno 46.300 ugroženih vrsta što predstavlja 28 % od ukupnog broja poznatih vrsta.⁴ Nadalje, 1949. godine održana je i Konferencija

njihovih zajednica uključivo i čovjeka koje omogućuje njihovo postojanje i njihov daljnji razvoj: zrak, more, vode, tlo, zemljina kamena kora, energija te materijalna dobra i kulturna baština kao dio okruženja koje je stvorio čovjek; svi u svojoj raznolikosti i ukupnosti uzajamnog djelovanja.“

2 Usp. Brown Weiss E, 'Environmental Law to International Law: Past Achievements and Future Expectation' (2011) 54 Japanese Yearbook of International Law 1.–2., Ortúzar Greene F, 'International Environmental Law: History and Milestones' *AIDA* (20 March 2020) <<https://aida-americas.org/en/blog/international-environmental-law-history-and-milestones>> pristupljeno 19. svibnja 2024.

3 Sands P i drugi, *Principles of International Environmental Law*, (Cambridge University Press 2018.) 24., tekst Konvencije o očuvanju flore i faune iz 1933 dostupan na: <<https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/06/6-02/preservation-fauna-natural.html>> pristupljeno 15. siječnja 2025.

4 Detaljnije vidi na <<https://www.iucnredlist.org/>> pristupljeno 15. siječnja 2025.

UN-a o očuvanju i korištenju prirodnih resursa (*Conference on the Conservation and Utilisation of Resources* – UNCCUR). Pa ipak sve do početka sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća ova-
kvi slučajevi reguliranja pojedinih aspekata zaštite prirode i okoliša na međunarodnoj razini
bili su više iznimke nego pravilo u prvim desetljećima nakon Drugog svjetskog rata.⁵

2.2. RAZDOBLJE OD 1972. GODINE I STOCKHOLMSKE KONFERENCIJE DO 2021. GODINE

Kada se govori o zaštiti prirode i okoliša u međunarodno-pravnim okvirima 1972. godina je posebno značajna jer su se tada prvi put države na globalnoj razini okupile kako bi raspravile o ovoj problematici. Točnije, 114 država te brojne međunarodne i nevladine organizacije okupile su se od 5. do 16. lipnja 1972. godine u Stockholmu na UN-ovoj Konferenciji o ljudskom okolišu (*United Nations Conference on the Human Environment* – *UNCHE*). Konferencija je rezultirala, među ostalim, Deklaracijom o ljudskom okolišu koja je sadržavala 26 načela te Akcijskim planom koji je sadržavao 109 preporuka. Iako su navedeni dokumenti bili neobvezujućeg karaktera, ova se Konferencija smatra uspješnom jer je otvorila put daljnjem djelovanju prema zaštiti prirode i okoliša na međunarodnom planu. U tome smislu vrijedi istaknuti i kako je kao direktan rezultat Stockholmske konferencije uspostavljen i UN-ov program za zaštitu okoliša (*United Nations Environment Programme* – UNEP).⁶

Godine 1983. pod okriljem UN-a osniva se Svjetska komisija za okoliš i razvoj (*World Commission on Environment and Development* – WCED) koja je za cilj imala pronaći rješenja za rastuće probleme poput globalnog zatopljenja i oštećenja ozonskog omotača te druge ekološke probleme koji utječu na ekonomski i društveni razvoj. Navedena komisija je 1987. godine donijela izvješće „Naša zajednička budućnost“ (engl. „Our common future“) u kojem se održivi razvoj definira kao „razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, a da pri tome ne ugrožava sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“, a dane su i smjernice za njegovu realizaciju.⁷ Sljedeći važan korak u reguliranju pitanja zaštite okoliša na međunarodnoj razini učinjen je 1992. godine kada je u Rio de Janeiru održana Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (*The United Nations Conference on Environment and Development* – UNCED)⁸ kako bi se obilježilo dvadeset godina od Stockholmske konferencije. Konferencija u Rio de Janeiru iznjedrila je kompromis između razvijenih država te država u razvoju kad su posrijedi njihovi stavovi u vezi s pitanjem zaštite okoliša. Naime, razvijene države priznale su da su one prvenstveno odgovorne za onečišćenje okoliša i stoga su države u razvoju pristale sudjelovati u rješavanju problema zaštite okoliša tek ako razvijene države prve poduzmu korake u tome smjeru te ako i ekonomski pomognu nerazvijenim državama u rješavanju globalnih

5 Za detaljniji pregled multilateralnih, ali i bilateralnih ugovora koji se tiču reguliranja i zaštite pojedinih dijelova prirode vidi: Sands i drugi (n 3), 21.–29. Brown Weiss (n 2), 1.–4.

6 Više o samim rezultatima Stockholmske konferencije te daljnjem razvoju međunarodno-pravne regulacije zaštite okoliša u iduća dva desetljeća vidi: Sands i drugi (n 3), 29.–41., Brown Weiss (n 2), 4.–9.

7 Vidi u: <<https://www.environmentandsociety.org/mml/un-world-commission-environment-and-development-ed-report-world-commission-environment-and>> pristupljeno 21. siječnja 2025. Spomenimo još i da se navedena Komisija naziva i Brundtlandina komisija budući da je njome predsjedala bivša norveška premijerka G. H. Brundtland.

8 Ova Konferencija naziva se još i Konferencija na vrhu o Zemlji (engl. „Earth Summit“).

okolišnih problema. Nadalje, usvojena je i Deklaracija o okolišu i razvoju koja u svojim 27 načela, među ostalim, definira temelje na kojima će se nastaviti odvijati suradnja među državama kako bi se postigao daljnji napredak međunarodnog prava u području održivog razvoja. Na navedenoj konferenciji usvojeni su još i sljedeći dokumenti: Agenda 21, Okvirna konvencija UN-a o promjeni klime, Deklaracija o načelima šumarstva te Konvencija o biološkoj raznolikosti.⁹ U godinama koje su uslijedile nastavili su se, doduše s promjenjivim intenzitetom u različitim razdobljima, naporu za zaštitom okoliša na međunarodno-pravnom planu.¹⁰

2.3. MEĐUNARODNO-PRAVNO PRIZNANJE PRAVA NA ZDRAV OKOLIŠ

Važnost pravnog reguliranja zaštite prirode i okoliša u posljednjih nekoliko desetljeća kontinuirano je rasla u međunarodnim okvirima. Iako je samorazumljivo da se ugrožavanjem prirode i okoliša ugrožava i sama egzistencija čovjeka ipak sve do unatrag nekoliko desetljeća na međunarodnom planu nije se i na normativnoj razini prepoznala takva nužna međuovisnost čovjeka i prirode pa stoga i nije bilo priznato zasebno pravo čovjeka na zdrav okoliš. Prvi međunarodni dokument kojim se priznaje pravo na zdrav okoliš je Deklaracija o ljudskom okolišu koja je usvojena na već navedenoj Konferenciji u Stockholmu 1972. godine te koja u svome Principu br. 1. navodi da je pravo na primjerene životne uvjete u okolini koja omogućuje dostojanstven život jedno od temeljnih čovjekovih prava.¹¹

Ipak, recentno razdoblje posebno je važno kada govorimo o međunarodnim dokumentima, jer se u više njih pravo na zdrav okoliš apostrofira kao ljudsko pravo. Pa tako Rezolucija A/HRC/Res/48/13 Vijeća za ljudska prava UN-a koja je usvojena 8. listopada 2021. godine ponovno afirmira pravo na zdrav okoliš kao univerzalno pravo koje pripada svim ljudima. U ovoj Rezoluciji Vijeće za ljudska prava UN-a „prepoznaje pravo na čist, zdrav i održiv okoliš kao ljudsko pravo koje je važno za uživanje drugih ljudskih prava“ te isto tako napominje kako je „pravo na čist, zdrav i održiv okoliš povezano s drugim ljudskim pravima te postojećim međunarodno-pravnim poretom.“¹² Nadalje, Rezolucijom A/76/L.75 Generalne skupštine UN-a od 22. srpnja 2022. godine potvrđeno je ljudsko pravo na čist, zdrav i održiv okoliš te je istaknuta njegova povezanost s drugim pravima i međunarodnim pravnim poretom u cjelini. Nadalje, Generalna skupština UN-a ovom Rezolucijom također je pozvala i sve države, međunarodne organizacije te druge važne subjekte na međunarodnoj razini da usvoje politike, pojačaju suradnju te nastave s jačanjem institucionalnih kapaciteta na području osiguranja čistog, zdravog i održivog okoliša.¹³ Na europskoj razini treba istaknuti Preporuku CM/Rec (2022) 20 o ljudskim pravima i zaštiti okoliša koju je donio Odbor ministara Vijeća Europe 27. rujna 2022.

9 Tekstovi navedenih dokumenata dostupni na: <<https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>> pristupljeno 21. siječnja 2025.

10 O tome detaljnije u: Sands i drugi (n 3), 41.–51., Brown Weiss (n 2), 10.–25.

11 Tekst navedene Deklaracije je dostupan na: <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl7/300/05/pdf/nl730005.pdf>> pristupljeno 21. siječnja 2025.

12 Vidi: Rezolucija 48/13 Vijeća za ljudska prava UN-a od 8. listopada 2021. godine <<https://digitallibrary.un.org/record/3945636>> pristupljeno 19. svibnja 2024.

13 Vidi: Rezolucija A/76/L.75 Generalne Skupštine UN-a od 22. srpnja 2022. godine <<https://digitallibrary.un.org/record/3983329>> pristupljeno 19. svibnja 2024.

godine i kojom se pozivaju države članice Vijeća Europe da, sukladno navedenim rezolucijama UN-a te dokumentima samog Vijeća Europe koji se odnose na zaštitu okoliša, i na nacionalnoj razini prepoznaju pravo na čist, zdrav i održiv okoliš kao ljudsko pravo.¹⁴

Dakle, razvidno je kako se pravo na zdrav okoliš zapravo tek nedavno, i to nakon višedecenijskog postupnog razvijanja opće svijesti o nužnosti zaštite i očuvanja prirode i okoliša, na međunarodnom planu prepoznaje kao jedno od zasebnih ljudskih prava. U nastavku teksta prikazat će se dosezi konstitucionalizacije zaštite prirode i okoliša te usporedno s time i prepoznavanje prava na zdrav okoliš u okvirima nacionalnih ustavnih poredaka, a posebice u Republici Hrvatskoj.

3. ZAŠTITA OKOLIŠA NA NACIONALNO-USTAVNOJ RAZINI

Prava koja se odnose na zaštitu okoliša na nacionalnoj razini u ustavnim dokumentima pojavljuju se u okviru tzv. treće generacije ljudskih prava. Glavna značajka ove treće generacije prava i sloboda ogleđa se u tome što se navedena prava ponajprije odnose na cijele skupine ljudi, odnosno na društva u cjelini kao takva te ih se stoga i naziva još i „solidarnim“ pravima.¹⁵ Nadalje, navedena prava zapravo mogu tek biti ostvarena zajedničkom akcijom pojedinaca, dakle, ovdje je, za razliku od prava prve i druge generacije, naglasak stavljen na djelovanje pojedinaca, a ne samo države.¹⁶ U navedena prava treće generacije, među ostalim, ubraja se i pravo na zdrav okoliš.

3.1. PRAVO NA ZDRAV OKOLIŠ KAO USTAVNO PRAVO

Kada je riječ o nacionalnim ustavima pojedinih država u njima se, kako to ističe Boyle, tek od 70-ih godina prošloga stoljeća, odnosno upravo nakon Stockholmske konferencije pojav-

14 Vidi: Preporuka CM/Rec(2022)20 Odbora ministara Vijeća Europe od 27. rujna 2022. godine o ljudskim pravima i zaštiti okoliša, <<https://rm.coe.int/0900001680a83df1>> pristupljeno 19. svibnja 2024. Zanimljivo je napomenuti kako je na regionalnoj razini već 1981. godine Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda u članku 24. prepoznala pravo na zdrav okoliš, ali kao grupno pravo koje pripada narodima, a ne pojedincima; tekst Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda dostupan na: <https://au.int/sites/default/files/treaties/36390-treaty-0011_-_african_charter_on_human_and_peoples_rightse.pdf> pristupljeno 22. siječnja 2025. Nadalje, Protokol iz San Salvadora na Američku konvenciju o ljudskim pravima iz 1998. godine u svome članku 11. jamči pravo svim pojedincima na zdrav okoliš; tekst Protokola iz San Salvadora dostupan na <<https://www.oas.org/en/sare/social-inclusion/protocol-ssv/docs/protocol-san-salvador-en.pdf>> pristupljeno 22. siječnja 2025.

15 O pravima treće generacije više vidi u: Cornescu A V, 'The Generations of Human's Rights', u: *Days of Law: the Conference Proceedings*, (prvo izdanje, Masaryk University 2009), 5.–6 <https://www.law.muni.cz/sborniky/dnyprava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Cornescu_Adrian_Vasile.pdf> pristupljeno 22. svibnja 2024., Zieck M, 'The Concept of "Generations" of Human Rights and the Right to Benefit from the Common Heritage of Mankind with Reference to Extraterrestrial Realms' (1992) 25 (2) *Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America* 167.–176., 'The evolution of human rights', (Council of Europe) <<https://www.coe.int/en/web/compass/the-evolution-of-human-rights>> pristupljeno 22. svibnja 2024. Napomenimo kako se danas sve više govori i o pravima četvrte generacije koja se odnose, primjerice, na područja genetskog inženjeringa, istraživanja svemira i sl., a kojima je zajedničko da se zapravo odnose na čovječanstvo u cjelini. Usp. Zieck, (n 15), 176.–194., Cornescu (n 15), 7.–8.

16 Usp. Bačić A, 'Ustavni temelji i problemi zaštite okoliša u hrvatskom i europskom pravu', (2008) 45 (4) *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 741.

ljuju odredbe koje se odnose na zaštitu okoliša.¹⁷ Pa tako, kada je posrijedi konstitucionalizacija prava na zdrav okoliš, prema istraživanju koje je proveo David R. Boyd, prve države koje su u svoje ustave uvrstile pravo na zdrav okoliš kao jedno od ljudskih prava bile su Portugal 1976. godine te Španjolska 1978. godine.¹⁸ U sljedećim desetljećima kontinuirano se povećavao broj država koje su u ustave unosile odredbe o zaštiti okoliša te odredbe o pravu na zdrav okoliš. Tako prema UN-ovu Izvješću iz 2019. godine¹⁹ više od 150 država u svojim ustavnim dokumentima unijele su odredbe o zaštiti okoliša ili pak odredbe koje izričito govore o pravu na zdrav okoliš kao ljudskom pravu. Konkretno, prema ovom Izvješću, 88 država u svojim ustavima prepoznaje pravo na zdrav okoliš kao ljudsko pravo dok još više od 60 država ima u svojim ustavima odredbe koje se odnose na zaštitu prirode odnosno okoliša.²⁰ Ipak, kako je to razvidno iz navedenog Izvješća, vrijedi istaknuti kako neke od najvećih te najrazvijenijih država svijeta (primjerice SAD,²¹ Kina, Australija) još i dalje nemaju odredbe ustavnog ranga koje se odnose na pravo na zdrav okoliš.²²

3.2. PRAVO NA ZDRAV OKOLIŠ U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kada se govori o Ustavu RH i njegovu odnosu prema zaštiti prirode i okoliša, najprije valja istaknuti kako već članak 3. navodi „očuvanje prirode i čovjekova okoliša“ kao jednu od temeljnih vrednota hrvatskog ustavnog poretka te stoga i predstavlja temelj za tumačenje Ustava. Pa ipak unatoč ovakvu određenju očuvanja prirode i čovjekova okoliša kao jedne od stožernih vrijednosti ustavnog poretka naš ustavotvorac u nastavku ustavnog teksta ne prepoznaje pri-

17 Boyle A, 'Human Rights of Environmental Rights? A Reassessment' (2006) 18 (3) Fordham Environmental Law Review 478.–482.

18 Vidi: Boyd D.R., 'The Status of Constitutional Protection for the Environment in Other Nations', (David Suzuki Foundation, 2013) <<https://david Suzuki.org/wp-content/uploads/2013/11/status-constitutional-protection-environment-other-nations.pdf>> pristupljeno 22. svibnja 2024.

19 'Environmental Rule of Law: First Global Report', (United Nations Environment Programme 2019), dostupno na: <<https://www.unep.org/resources/assessment/environmental-rule-law-first-global-report>> pristupljeno 24. siječnja 2025.

20 Vidi: Bruch, C. i drugi, 'Environmental Rule of Law – First Global Report', (United Nations Environment Programme, 2019). Ovdje je zanimljivo navesti kategorizaciju ustavnih odredbi koje se odnose na zaštitu okoliša koju možemo pronaći u Boyda. Naime, navedeni autor smatra da se ustavne odredbe koje se odnose na zaštitu okoliša može razvrstati u pet kategorija. Prva kategorija obuhvaća one odredbe koje se odnose na obvezu da štiti okoliš (npr. švedski Ustav u svome čl. 2. navodi obvezu državnih institucija da promoviraju održivi razvoj koji će osigurati očuvanje okoliša kako za sadašnje tako i buduće generacije). Drugu kategoriju obuhvaćaju one ustavne odredbe koje sadrže prava u materijalnom smislu koja se odnose na zaštitu okoliša (npr. članak 110. (b) norveškog Ustava navodi da svatko ima pravo na okolinu koja je pogodna za zdravlje i prirodno okruženje čija su produktivnost i raznolikost očuvana). Treća kategorija obuhvaća prava postupovne naravi koja su usmjerena na zaštitu okoliša (npr. češki Ustav u članku 35. (2) navodi kako svatko ima pravo na pravodobnu i potpunu informaciju o stanju okoliša i prirodnih resursa). Četvrta kategorija obuhvaća one odredbe kojima se propisuje odgovornost pojedinca u svrhu zaštite okoliša (npr. u francuskoj Povelji o okolišu iz 2005., a koja je dokument ustavnog karaktera, u svome članku 2. Propisuje da je svatko dužan pridonositi očuvanju okoliša i njegovu unaprjeđenju). Naposljetku, peta kategorija je, prema klasifikaciji ovoga autora, zapravo „catch all“ kategorija te bi u nju ulazile sve one ustavne odredbe koje se odnose na zaštitu okoliša, a ne bismo ih mogli svrstati ni u jednu od navedene četiri kategorije kao što bi bile, primjerice, ustavne odredbe koje se odnose na ograničenje privatnog vlasništva radi zaštite prirode (npr. rumunjski Ustav u svome čl. 44. (7) navodi da pravo vlasništva podrazumijeva dužnost ispunjavanja obveza glede zaštite okoliša), vidi: Boyd (n 19), 10.–18.

21 Iako Ustav SAD-a ne poznaje pravo na zdrav okoliš, navedeno pravo je priznato u nekolicini ustava saveznih država (npr. Pennsylvania – članak 1. st. 27. Ustava, Montana – članak 9. Ustava, New York – članak 1. st. 19. Ustava), vidi: <<https://50constitutions.org/mt>> pristupljeno 25. siječnja 2025.

22 Vidi: Boyd DR, 'Catalyst for Change – Evaluating Forty Years of Experience in Implementing the Right to a Healthy Environment', u: Knox JH, Pejan, R. (eds), *The Human Right to a Healthy Environment* (Cambridge University Press 2018) 40.–41.

rodu i okoliš kao vrijednosti po sebi. To je vidljivo iz članka 52. st. 1. Ustava gdje se navodi kako pojedini dijelovi žive i nežive prirode uživaju posebnu zaštitu države samo ako su od interesa za Republiku Hrvatsku.²³ Nadalje, u čl. 70. st. 2. navodi se kako država osigurava uvjete za zdrav okoliš te se propisuje dužnost svakoga da posveti osobitu skrb zaštititi zdravlja ljudi, prirode i ljudskog okoliša. Međutim, i ovdje se zaštita okoliša ne razmatra kao nešto što je samo po sebi vrijedno nego tek kao dio prava na zdrav život koji je propisan upravo u članku 70. i to u njegovu prvom stavku.²⁴

Nadalje, stav našega ustavotvorca prema zaštiti čovjekova okoliša kao zasebnom i po sebi vrijednom ljudskom pravu još više postaje zbunjujućim u kontekstu promjena izvornog teksta Ustava RH iz 1990. godine. Naime, prema odredbi čl. 69. ustavnog teksta iz 1990. godine stavak prvi je najprije propisao pravo svakoga na zdrav život te je potom u stavku drugom izrijeком odredio kako država osigurava pravo svakoga na zdrav okoliš.²⁵ Dakle, izvorni tekst čl. 69. Ustava RH izrijeком prepoznaje dva odvojena i zasebna ljudska prava: pravo na zdrav život te pravo na zdrav okoliš. Međutim, naknadnim promjenama ustavnog teksta ustavotvorac propušta izrijeком propisati zasebno pravo na zdrav okoliš nego se tek navodi obveza države da osigura uvjete za zdrav okoliš te obveza svih da se skrbe o zaštiti zdravlja ljudi, prirode i zdravog okoliša. Dakle, ovdje se pravo na zdrav okoliš „inkorporiralo“, zajedno s obvezom zaštite prirode, u kontekst očuvanja prava na zdrav život kao sasvim drugog ustavnog prava. Već je kazano kako je očuvanje prirode i okoliša temeljna te logična pretpostavka za očuvanje same egzistencije čovjeka i njegova zdravlja, ali ipak se čini nelogičnim na razini Ustava izostaviti normiranje prava na zdrav okoliš kao zasebnog ljudskog prava. Posebice je nerazumljivo zašto je to učinjeno naknadnim ustavnim promjena kojima se upravo „izostavlja“ dotadašnja ustavom prepoznata samostalnost navedenog prava. U Republici Hrvatskoj to se ipak dogodilo i to ustavnim promjenama na prijelazu tisućljeća kada je umjesto izrijeком navedenog prava na zdrav okoliš zadržana tek formulacija da država osigurava uvjete za zdrav okoliš te se zapravo pitanje zaštite prirode i okoliša promatra tek kao dio prava na zdrav život. Ovo svjedoči o još i dalje instrumentalnom shvaćanju kako prava na zdrav okoliš tako i zaštite prirode općenito jer oni tek bivaju dijelom drugog, doduše srodnog, ali ipak različitog te Ustavom izrijeком propisanog prava na zdrav život.

Pa ipak, sustavnim i teleološkim tumačenjem Ustava RH, a posebice imajući na umu već navedenu odredbu članka 3. Ustava RH koji očuvanje prirode i čovjekova okoliša određuju kao temeljnu ustavnu vrednotu i temelj za tumačenje Ustava, svakako se može argumentirati da građani i dalje uživaju pravo na zdrav okoliš koje im je zajamčeno samim Ustavom. To je nužna posljedica tumačenja ustava kao organski povezane cjeline gdje se njegove odredbe ne smiju tumačiti mehanički, odvojeno i zasebno nego nužno kao dio cjeline ustavnog teksta kao što je

23 Ustav RH (NN 85/2010 – pročišćeni tekst, 5/2014 – Odluka Ustavnog suda br. SuP-O-1/2014 od 14. siječnja 2014.) (HR) čl. 52. st. 1. glasi: „More, morska obala i otoci, vode, zračni prostor, rudno blago i druga prirodna bogatstva, ali i zemljište, šume, biljni i životinjski svijet, drugi dijelovi prirode, nekretnine i stvari od osobitog kulturnoga, povijesnoga, gospodarskog i ekološkog značenja, za koje je zakonom određeno da su od interesa za Republiku Hrvatsku, imaju njezinu osobitu zaštitu.“

24 Članak 70. st. 1. Ustava RH glasi: „Svatko ima pravo na zdrav život“, stavak drugi istoga članka propisuje: „Država osigurava uvjete za zdrav okoliš“ dok st. 3. čl. 70. glasi: „Svatko je dužan, u sklopu svojih ovlasti i djelatnosti, osobitu skrb posvećivati zaštiti zdravlja ljudi, prirode i ljudskog okoliša.“

25 Članak 69. st. 1. izvornog teksta Ustava RH iz 1990. godine (NN 56/1990) (HR) je glasio: „Svatko ima pravo na zdrav život“ dok je stavak drugi članka 69. Ustava RH glasio: „Republika osigurava pravo građana na zdrav okoliš. Građani, državna, javna i gospodarska tijela i udruge dužni su, u sklopu svojih ovlasti i djelatnosti, osobitu skrb posvećivati zaštiti zdravlja ljudi, prirode i ljudskog okoliša.“

to u više navrata potvrdio i Ustavni sud Republike Hrvatske.²⁶ Naposljetku upravo je Ustavni sud Republike Hrvatske, čitajući i tumačeći odredbe sadašnjeg članka 70. Ustava RH, u svojoj Odluci i Rješenju od 18. travnja 2023. godine²⁷ i izrijeком potvrdio postojanje ustavnog prava na zdrav okoliš u Republici Hrvatskoj.²⁸ Dakle, zaključno može se kazati kako, sukladno ispravnom tumačenju ustavnih odredbi te potom i praksi Ustavnog suda, u ustavnom poretku Republike Hrvatske postoji pravo na zdrav okoliš kao zasebno ustavno pravo.

4. PITANJE ZAŠTITE OKOLIŠA U JURISPRUDENCIJI EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

U ovome dijelu teksta posebna pozornost će se obratiti na praksu Europskog suda za ljudska prava (dalje: Europski sud) koji je u svojim predmetima, a posebice od sredine 90-ih godina 20. stoljeća naovamo, često povezivao neka od temeljnih prava zajamčena Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda²⁹ (dalje: Konvencija) s pitanjem očuvanja okoliša, iako sama Konvencija ne poznaje zasebno ljudsko pravo na zdrav okoliš.³⁰ Ovakav pristup Europskog suda razumljiv je budući da, kao što je to više puta i naglašeno, zaista i postoji uska povezanost između čovjeka i prirode koje je i on sam dio, a samim time postoji i uska veza između temeljnih prava čovjeka i zaštite okoliša koji zapravo predstavlja okvir u kojem čovjek egzistira i uživa svoja prava. Stoga ugrožavanje okoliša zapravo predstavlja ugrožavanje i čovjekovih temeljnih prava³¹ pa tako i onih prava zajamčenih Konvencijom.

U ovome dijelu rada najprije će se razmotriti kako je Europski sud u nekim svojim slučajevima povezivao temeljno pravo na život zajamčeno čl. 2. Konvencije s pitanjem zaštite okoliša. Sasvim je razumljivo da pitanje očuvanja okoliša stoji u uskoj vezi s temeljnim pravom na život, jer, kako je već navedeno, očuvanje prirode odnosno okoliša sasvim je sigurno temeljni preduvjet očuvanja života na Zemlji. Dakle, iako formulacija čl. 2. Konvencije navodi kako se pravo na život prvenstveno štiti od njegova namjernog oduzimanja od strane države i njezinih

26 Primjerice, Ustavni sud RH je u svome Rješenju U-I-3789/2003 USRH (8. prosinca 2010.) (HR) ustvrdio kako „Ustav čini jedinstvenu cjelinu. Njemu se ne može pristupati na način da se iz cjeline odnosa koji se njime ustrojavaju izvlači jedna odredba, pa se ona onda tumači zasebno i mehanički, neovisno o svim ostalim vrijednostima koje su Ustavom zaštićene. Drugim riječima, svaka pojedina ustavna odredba uvijek se mora tumačiti u skladu s najvišim vrednotama ustavnog poretka koje su temelj za tumačenje samog Ustava.“, t. 8.2. Nužnost tumačenja pojedinačnih ustavnih odredbi u kontekstu cjeline ustava i njegovih načela među prvim je utvrdio još njemački Savezni Ustavni sud i to u predmetu *BverfGE 1, 14 Südweststaat-Streit (1951)* (DE), para. 32., Usp. Omejec J, 'Kontrola ustavnosti ustavnih normi (ustavnih amandmana i ustavnih zakona)' (2010) 1 (1) Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske 10.–12.

27 Odluka i Rješenje U-II-845/2019 i U-II-2160/2019 USRH (18. travnja 2023.) (HR)

28 Odluka i Rješenje U-II-845/2019 i U-II-2160/2019 USRH (18. travnja 2023.), t. 20.2., 21.1. te 21.9.

29 Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN – MU 18/1997, 6/1999, 14/2002, 13/2003, 9/2005, 1/2006, 2/2010, 13/2017) (HR).

30 Situacija je tek nešto drugačija kada je posrijedi Povelja Europske unije o temeljnim pravima čiji članak 37. glasi: „Visoka razina zaštite okoliša i poboljšavanje kvalitete okoliša moraju biti uključeni u politike Unije i osigurani u skladu s načelom održivog razvoja.“ Dakle, ni ovdje nije riječ o prepoznavanju zasebnog prava na zdrav okoliš kao temeljnog prava. Vidi: Povelja Europske unije o temeljnim pravima (Službeni list Europske unije 2016/C 202/02).

31 Nedvojbeno veza između ljudskih prava i pitanja zaštite okoliša vrlo jasno je izražena u presudi Interameričkog suda za ljudska prava *Kawas-Fernández v. Honduras* (03 April 2009), dostupno na: <https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_196_ing.pdf> pristupljeno 22. svibnja 2024., usp. Sands i drugi (n 3), 824.

tijela, Europski sud je u svojoj jurisprudenciji razvio stajalište da to u određenim slučajevima podrazumijeva i obvezu države da poduzme potrebne radnje kako bi zaštitila živote pojedinaca na njezinu teritoriju,³² a to uključuje i one radnje koje treba poduzeti da bi se stvorili primjereni i sigurni okolišni uvjeti za život ljudi.

Primjerice, u predmetu *Öneryıldız v. Turkey* (2004) Europski sud je utvrdio odgovornost Turske zbog toga što, među ostalim, nije poduzela odgovarajuće mjere kako bi zaštitila živote ljudi koji su stradali zbog posljedica eksplozije metana u naselju koje se nalazilo nedaleko od odlagališta otpada iako su nadležne vlasti bile upoznate s rizicima koji postoje za živote ljudi u neposrednoj blizini odlagališta.³³ Nadalje, u predmetu *Budayeva and Others v. Russia* (2008) Europski sud je utvrdio da postoji odgovornost Rusije zbog nedostataka u politikama urbanističkog planiranja, pravovremenog upozorenja te organiziranja hitne pomoći u okolini koja je predstavljala rizik za živote ljudi. Navedeni propusti države su razlog zbog kojeg je i došlo do stradanja ljudi u klizištu na području grada Tyrnauz.³⁴ Obveze države kada je posrijedi poduzimanje adekvatnih mjera za zaštitu ljudskih života, protežu se na one slučajeve kada do ugroze života dolazi zbog poduzimanja opasnih radnji u okolišu. Počevši od redovitih aktivnosti odlaganja otpada ili rada kemijskih tvornica pa sve do izvanrednih situacija kao što je, primjerice, testiranje nuklearnog oružja.³⁵ Nadalje, u slučaju *Kolyadenko and Others vs. Russia* (2012) Europski sud je, među ostalim, zaključio i da je došlo do povrede prava na život iz čl. 2. Konvencije u slučaju poplava prouzročenih i nemarom vlasti u vezi sa spremnikom i branom na rijeci Pionerskaye, a koje su pogodile Vladivostok 2001. godine.³⁶ Međutim, uz to Europski sud je utvrdio da postoji odgovornost države da poduzme primjerene mjere za zaštitu ljudskih života čak i u onim situacijama ugroze okoliša koje nisu rezultat svjesnog djelovanja države ili drugih tijela ili organizacija kao što su slučajevi prirodnih nepogoda.³⁷

Nadalje, u praksi Europskog sud posebno se često razmatrala povezanost između konvencijskog prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života (čl. 8. Konvencije) i zaštite okoliša. Pa tako predmet *López-Ostra vs. Spain* (2004), kako to ističe L. Dogaru, predstavlja „prvo indirektno prepoznavanje postojanja ljudskog prava na zdrav i siguran okoliš“³⁸ od strane Europskog suda. U ovome predmetu Europski sud je zaključio kako ozbiljna zagađenost okoliša, u konkretnom slučaju bilo je riječ o zagađenosti zbog neodgovarajućeg odlaganja otpada, mogu ugroziti dobrobit pojedinaca te ih može spriječiti da koriste svoje domove. To dovodi do povrede konvencijskog prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života zajamčenog čl. 8. Konven-

32 Vidi: *L.C.B. v. The United Kingdom* App no 23413/94 (ECtHR, 9 June 1998), para. 36., *Paul and Audrey Edwards v. The United Kingdom* App no 46477/99 (ECtHR, 14 June 2002), para. 54.

33 Vidi: *Öneryıldız v. Turkey* App no 48939/99 (ECtHR, 30 November 2004), para. 97.–118.

34 *Budayeva and Others v. Russia* App nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02 (ECtHR, 29 September 2008), para. 147.–160.

35 Vidi: *Öneryıldız v. Turkey* (2004), para. 71.

36 *Kolyadenko and Others vs. Russia* App nos. 17423/05, 20534/05, 20678/05, 23263/05, 24283/05 and 35673/05 (ECtHR, 09 July 2012), para. 162.–187.

37 *Budayeva and Others v. Russia* (2008), para. 135. Za pregled drugih slučajeva u kojima je Europski sud za ljudska prava razmatrao korelaciju između pitanja zaštite okoliša i konvencijskog prava na život vidi: 'Factsheet Environment and the European Convention on Human Rights', (April 2024 *Council of Europe*), dostupno na: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_environment_eng> pristupljeno 29. svibnja 2024.

38 Dogaru L, 'Preserving The Right To A Healthy Environment: European Jurisprudence', (2014) 141 *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 1349.

cije, i to neovisno o tome što nije došlo do ugrožavanja njihova zdravlja.³⁹ Nadalje, u predmetu *Brincat and Others vs. Malta* (2014) Europski sud je utvrdio da je došlo do povrede članka 8. Konvencije zbog toga što malteška vlada nije ispunila svoje obveze koje su se odnosile na potrebu da na primjeren način osigura zaštitu radnika brodogradilišta zbog njihove izloženosti azbestu niti je poduzela dovoljno da ih informira o mogućim rizicima za njihovo zdravlje i život. Osim povrede čl. 8. u navedenom slučaju utvrđena je i povreda prava na život zajamčenog čl. 2. Konvencije.⁴⁰ U predmetu *Kapa and Others vs. Poland* (2022) Europski sud je utvrdio odgovornost države za povredu članka 8. Konvencije zbog izloženosti tužitelja prekomjernoj buci zbog blizine autoceste. U ovome predmetu utvrđeno je da pojedinac ima pravo na poštovanje svoga obiteljskog života i doma, a da ne bude izložen zagađenosti bukom, neugodnim mirisima ili bilo kakvih drugih nedopuštenih imisija.⁴¹ Nadalje, u predmetu *Solyanik vs. Russia* (2022) Europski sud je zaključio da je povrijeđen članak 8. Konvencije zbog blizine groblja koje se nalazilo svega nekoliko desetaka metara udaljenosti od tužiteljeve kuće jer je vještačenjem dokazano da je došlo do zagađenosti tužiteljeva zemljišta i vode.⁴² Naposljetku, u najrecentnijem slučaju *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* (2024) udruga KlimaSeniorinnen iz Švicarske obratila se Europskom sudu s tvrdnjom da je zbog propusta države u smislu reguliranja štetnog utjecaja klimatskih promjena došlo do ugroze konvencijskih prava. Europski sud je u ovome predmetu utvrdio da propust države da uspostavi primjeren regulatorni okvir i ograničenja emisija štetnih tvari predstavlja povredu članka 8. Konvencije.⁴³

Ovdje je naveden dio prakse Europskog suda u kojoj je utvrđeno da pojedine radnje koje predstavljaju ugrozu okoliša istovremeno dovode i do ugroze nekog od temeljnih prava zajamčenih Konvencijom. Na taj način Europski sud sankcionira pojedine radnje ili propuste kojima se ugrožava okoliš jer ih dovodi u opravdanu i logičnu vezu s povredom nekih od prava koja su zajamčena Konvencijom. Valja napomenuti kako su se u ovome tekstu nešto detaljnije analizirali samo oni slučajevi u kojima je utvrđena ili povreda stožernog ljudskog prava – prava na život te nekoliko onih slučajeva koji su u praksi Europskog suda bili najčešći kada je riječ o posrednoj zaštiti okoliša, a to su oni slučajevi u kojima je, zbog štetnih radnji kojima je došlo do ugroze okoliša, došlo i do povrede prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života iz čl. 8. Konvencije. Uz to ovaj Europski sud je u svojim predmetima razmatrao povezanost između zaštite okoliša i drugih prava zajamčenih Konvencijom kao što su pravo na slobodu mišljenja i izražavanja (čl. 10.),⁴⁴ potom pravo na slobodu okupljanja i udruživanja (čl. 11.),⁴⁵ pravo dje-

39 *López-Ostra vs. Spain* App no. 16798/90 (ECtHR 09 December 2004), para. 51.

40 *Brincat and Others vs. Malta* App nos. 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 and 62338/11 (ECtHR, 24 October 2014), para. 103.–117.

41 *Kapa and Others vs. Poland* App nos. 75031/13, 75282/13, 75286/13 and 75292/13 (ECtHR, 28 February 2022), para. 148.–152.

42 *Solyanik vs. Russia* App no. 47987/15 (ECtHR, 10 August 2022), para. 50.–54.

43 *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* App no 53600/20 (ECtHR, 09 April 2024), para. 573.–574. Napomenimo još i kako se navedeni predmet, zajedno s predmetima *Carême v. France* App no 7189/21 (ECtHR, 09 April 2024) te *Duarte Agostinho and Others v Portugal* and 32 *Others* App no 39371/20 (ECtHR, 09 April 2024) predstavljaju kao prvi slučajevi u kojima je ovaj Sud razmatrao pitanje klimatskih promjena, naravno, u kontekstu jamstava i zaštite temeljnih prava i sloboda predviđenih Konvencijom.

44 Vidi, primjerice, predmete *Vides Aizsardzības Klubs vs. Latvia* App no 57829/00 (ECtHR, 27 May 2004), *Steel and Morris vs. the United Kingdom* App no 68416/01 (ECtHR, 15 May 2005), *Rovshan Hajiyev vs. Azerbaijan* App nos. 19925/12 and 47532/13 (ECtHR, 09 March 2022).

45 Predmet *Costel Popa vs. Romania* App no 47558/10 (ECtHR, 26 July 2016).

lotvoran pravni lijek (čl. 13.)⁴⁶ ili prava na zaštitu vlasništva (Prvi protokol uz Konvenciju, čl. 1.).⁴⁷

Dakle, iako tekst Konvencije izrijekom ne predviđa zasebno pravo na zdrav okoliš, iz upravo izložene prakse Europskog suda za ljudska prava jasno je da ovaj Sud u svojoj judikaturi povezuje druga temeljna prava s pitanjem zaštite okoliša. Na taj se način od država članica Vijeća Europe traži da svoje javne politike usklade s pitanjem održanja zdravog okoliša, a time i očuvanja same prirode. U tome smislu, prema Francioniju, Europski sud je u svojoj praksi razvio nekoliko obveza koje se zahtijevaju od država potpisnica Konvencije. Među njima su ponajprije obveza reguliranja industrijskih i drugih tehnoloških djelatnosti koje bi mogle svojim negativnim utjecajem na okoliš ugroziti prava zajamčena Konvencijom (poput prava na život i prava na privatni i obiteljski život kao najčešće osnovice za ekološke slučajeve). Zatim se od država potpisnica traži da implementiraju zakonodavna i upravna rješenja koja će spriječiti povredu navedenih prava, a ako do povrede ipak dođe, zahtijeva se osiguranje učinkovitog sudskog puta za njihovu zaštitu. Također se zahtijeva od država pruže dostatne informacije svim pojedincima čija bi prava mogla biti ugrožena zbog zagađenosti okoliša.⁴⁸ Naposljetku, sve ove obveze koje se traže od država članica Vijeća Europe upućuju na zaključak da se u praksi Europskog suda probija stajalište kako su zaštita okoliša, a u vezi s njom i pravo na zdrav okoliš vrijednosti koje treba zaštititi. Iako, istina, zaštitu okoliša te pravo na zdrav okoliš Europski sud ne promatra samostalno nego samo u kontekstu drugih temeljnih prava izrijekom zajamčenih Konvencijom.

4.1. KRITIKA INSTRUMENTALNOG I ANTROPOCENTRIČNOG PRISTUPA ZAŠTITI OKOLIŠA

U ovome radu već je prikazano da normativni obuhvat, a time i sudska praksa, zaštite okoliša kako na međunarodnom tako i na nacionalnom planu s vremenom postaju sve širim. Međutim, često se ističe slabost trenutačnog odnosa prema pitanju zaštite okoliša koja se ogleda u instrumentalnom i antropocentričnom pristupu ovome pitanju. Dakle zaštita okoliša postaje tek jedno od sredstava kako bi se ostvarili drugi ciljevi, ponajprije se tu misli na zaštitu nekih temeljnih prava i sloboda kao što su pravo na zdravlje ili pak pravo na život. Naravno, nema ništa loše u tome da se okoliš štiti i zbog ostvarenja navedenih prava, ali ipak nužno je shvatiti da je zaštita okoliša itekako sam po sebi dostojan cilj čijem ostvarenju trebamo stremiti. Naime, ako se zaštita okoliša razmatra tek kao instrument, odnosno mehanizam za ostvarenje drugih ciljeva, pa tako i zaštitu navedenih prava i sloboda, učinkovitost zaštite okoliša u praksi bit će praćena manjkavostima jer to pokazuje da se okolišu ne priznaje da predstavlja vrijednost sam po sebi nego ga se shvaća tek kao puki instrument čija je jedina svrha osigurati ostvarenje nekih drugih vrijednosti.

46 Vidi već spomenuti predmet *Kolyadenko and Others vs. Russia* (2012).

47 Vidi predmete *Turgut and Others vs. Turkey App no 1411/03* (ECtHR, 26 January 2009), *National Movement Ekoglasnost vs. Bulgaria App no 31678/17* (ECtHR, 15 March 2021).

48 Usp. Francioni F, 'International Human Rights in an Environmental Horizon', (2010) 21 (1) *The European Journal of International Law* 49.

Upravo stoga neki autori kritiziraju ovakvo instrumentalno i antropocentrično poimanje zaštite okoliša. Posrijedi je pristup, ističe B. Peters, koji zaštitu prirode tretira tek kao „prateće“ pravo koje se u pravilu vezuje uz zaštitu drugih temeljnih prava i sloboda pojedinaca (kao što je pravo na život, pravo na zdravlje, pravo na privatnost i sl.) a ne kao vrijednost po sebi.⁴⁹ Nadalje, navedena autorica ističe da je takav pristup karakterističan za Europski sud za ljudska prava, iako, nije ograničen samo na njega, jer i mnogi drugi sustavi zaštite prava i sloboda uspostavljeni međunarodnim dokumentima na sličan se način odnose prema pitanju zaštite okoliša.⁵⁰ Stoga, F. Francioni zaključuje da ovakav pristup zaštiti okoliša koji podrazumijeva da njegova pravna zaštita uvijek implicira njegovu pripadnost nekom drugom pravu, a ne njegovu samodostatnost u smislu njegove samostalne zaštite, rezultira individualističkim pristupom temi zaštite okolišnih prava.⁵¹ Prema tome gledištu okolišna prava zapravo ne predstavljaju vrijednosti po sebi te stoga ni ne mogu biti zasebno zaštićena, nego se štite tek ako njihova ugroza istovremeno rezultira ugrozom nekih drugih individualnih prava pojedinaca. Dakle, pravo na zdrav okoliš u tome smislu ne biva samo lišeno vlastite vrijednosti nego mu se negira i vrijednost koju ima za cijelu zajednicu jer se njegova zaštita može isključivo tražiti ako njegova ugroza istovremeno dovodi u opasnost neka druga prava.⁵² To dovodi do zanemarivanja nesporne veze koja postoji između dobrobiti društva kao zajednice pojedinaca te same zaštite prava i sloboda svakog člana društva.⁵³

Nadalje, prigovor antropocentričnom pristupu zaštite okoliša prisutan je i u hrvatskoj pravnoj literaturi. Već je navedeno kako naš Ustav propušta izrijekom normirati pravo na zdrav okoliš kao zasebno pravo, a i sama zaštita okoliša u ustavnom tekstu jamči se tek ako je to od interesa za Republiku Hrvatsku. Iz ovoga je razvidno da naš ustavotvorac ne poima okoliš kao vrijednost po sebi koja kao takva mora uživati zaštitu, nego se pružanje takve zaštite uvjetuje činjenicom ispunjava li se njome neki drugi cilj kao što je osiguranje prava na zdrav život (čl. 70. Ustava RH) ili se pak pruža zaštita okoliša samo ako je to od interesa za državu (čl. 52. Ustava). Riječ je o tome, kako ističe J. Omejec, da je pravni sustav i dalje utemeljen na „antropocentričnom sustavu vrijednosti“⁵⁴ kojem je u fokusu ponajprije čovjek, što samo po sebi nije loše, ali u konkretnom slučaju ipak dovodi do degradiranja vrijednosti okoliša. Istaknimo još i kako je N. Visković upozoravao da se u hrvatskom pravnom sustavu zaštiti okoliša pristupa antropocentrično i da se u potpunosti zanemaruje činjenica da okoliš predstavlja vrijednost

49 Peters B, 'The European Court of Human Rights and the Environment', u: Sobenes E, Mead S, Samson B (eds.) *The Environment Through the Lens of International Courts and Tribunals* (Springer, Asser Press 2022) 192.

50 *Ibid.*, str. 192., Francioni (n 48), 43.–44. Vrijedi još istaknuti kako Francioni navodi primjere sustava uspostavljenog Afrikom poveljom o ljudskim pravima i pravima naroda te Međuameričkom sustavu ljudskih prava utemeljenog na Američkoj deklaraciji o pravima i dužnostima čovjeka u kojima se ljudska prava vezana uz pitanje zaštite okoliša ne promatraju strogo u smislu individualističkog koncepta nego se jamstva navedenih prava promatraju u svjetlu legitimnih zahtjeva cijele zajednice za očuvanjem okoliša i njegove zaštite od prekomjerne eksploatacije, vidi: Francioni (n 48), 51.–52. Više o navedenim sustavima zaštite prava i sloboda u okviru Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda te Američke deklaracije o pravima i dužnostima čovjeka vidi u: Bačić P., *Zaštita prava čovjeka u europskim organizacijama* (Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu 2007) 29.–34. i Buergethal T, Shelton D, Steward D, *Međunarodna ljudska prava* (Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci 2011), 217.–309.

51 Francioni (n 48), 43.–44.

52 *Ibid.*, 50.

53 Usp. *ibid.*, 44.

54 Omejec (n 1), 26.

po sebi te da druga živa bića, a prvenstveno životinje, moramo promatrati kao „sustvorenja“ kao što je to učinio, primjerice, njemački zakonodavac u Zakonu o zaštiti životinja.⁵⁵

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U ovome tekstu navedeni su neki od najvažnijih međunarodnih dokumenata koji obvezuju na zaštitu prirode i okoliša, potom je prikazan i nacionalno-ustavni okvir, s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku, kada je posrijedi reguliranje prava na zdrav okoliš. Zatim su analizirane i neke od najvažnijih presuda Europskog suda za ljudska prava u kojima se razmatralo pitanje zaštite okoliša u kontekstu zaštite temeljnih prava i sloboda zajamčenih Konvencijom. Navedeni pregled zasigurno nam može pružiti umjerenu dozu optimizma kada je posrijedi smjer u kojem se kreću pravna regulacija i učinkovita pravna zaštita okoliša. Naime, u radu je prikazano da sve veći broj dokumenata kako na nadnacionalnoj razini tako i u nacionalnim pravnim sustavima prepoznaje potrebu pravnog reguliranja zaštite okoliša. Naravno, normativno uređenje tek je prvi korak u ostvarenju u potpunosti funkcionalne zaštite okoliša, dok se na učinkovitosti primjene navedenih propisa u praksi zasigurno još mora mnogo raditi. Pa ipak, može se zaključiti kako je prvi, ali ujedno i nužni, normativni korak u smjeru zaštite okoliša već napravljen.

Nadalje, najveća manjkavost glede normativnog uređenja zaštite okoliša i dalje se ogleda u činjenici da se ovom pitanju pristupa prije svega instrumentalno. Dakle, zaštita okoliša postaje tek jedno od sredstava kako bi se ostvarili neki drugi ciljevi, ponajprije se tu misli na zaštitu nekih temeljnih prava i sloboda kao što su pravo na zdravlje ili pak pravo na život. Iako nije nepoželjno da se okoliš štiti i zbog ostvarenja navedenih prava i sloboda, ipak je nužno shvatiti da je zaštita okoliša itekako sam po sebi dostojan cilj čijem ostvarenju trebamo stremiti. Naime, u ozračju negiranja okoliša kao nečega što zaslužuje naše poštovanje, a time i racionalnu skrb glede njegove zaštite kao vrijednosti same po sebi, može se primijetiti i odsutnost razumijevanja da pravo na zdrav okoliš predstavlja zasebno temeljno ljudsko pravo. Štoviše, ovo pravo, uzevši u obzir samorazumljivu ovisnost čovjekove biološke egzistencije s njegovom prirodnom okolinom, predstavlja zapravo temelj za ostvarenje drugih prava i sloboda. Međutim, istovremeno je i samostalno ljudsko pravo koje se mora poštovati i zaštititi. Sve to dovodi, nažalost, i do toga da se i na okoliš, a time i na sva druga živa bića koja u njemu egzistiraju, ne gleda kao na vrijednosti koje same po sebi zaslužuju zaštitu nego se njihova zaštita uvijek razmatra u kontekstu očuvanja čovjeka i njegove opstojnosti kao jedinke.

Upravo zbog toga razloga, vidjeli smo, pojedini autori iznose prigovore ovakvom pristupu problematici zaštite okoliša koji je u znatnoj mjeri antropocentrično i instrumentalno orijentiran. Takav pristup je, nažalost, karakterističan kako za Europski sud za ljudska prava tako i za druge sustave zaštite temeljnih prava i sloboda koji su uspostavljeni međunarodnim dokumentima. Smatramo da je nužno podignuti društvenu svijest o važnosti okoliša kao vri-

55 Visković N., *Teorija države i prava* (Birotehnika CDO Zagreb 2006) 307. Članak 1. njemačkog Zakona o zaštiti životinja (njem. *Tierschutzgesetz*) glasi: „Svrha ovoga zakona jest da zbog odgovornosti čovjeka za životinju kao sustvorenja štiti njen život i njeno dobrostanje. Nitko ne smije životinji bez razumnog razloga nanositi bol, patnje ili povrede.“ Prijevod preuzet iz: Visković N., *op.cit.* (n 55), 307. Tekst navedenog zakona na njemačkom jeziku dostupan je na: <<https://www.gesetze-im-internet.de/tierschg/BJNR012770972.html>> pristupljeno 10. veljače 2025.

jednosti same po sebi jer će to, vjerujemo, rezultirati, u konačnici, i njegovom učinkovitijom zaštitom, ali i učinkovitijom zaštitom ljudskog prava na zdrav okoliš te drugih temeljnih prava. Naposljetku, nesporno je da postoji uska međupovezanost između očuvanja biološke egzistencije čovjeka i realizacije njegovih temeljnih prava te očuvanosti i funkcionalnosti prirode i okoliša. Upravo je stoga pogrešno tumačiti i štititi pravo na zdrav okoliš tek kao sastavni dio drugih prava jer ono predstavlja preduvjet za ostvarenje svih drugih ljudskih prava, uključujući i esencijalno pravo na život.

BIBLIOGRAFIJA

1. Bačić A, 'Ustavni temelji i problemi zaštite okoliša u hrvatskom i europskom pravu', (2008) 45 (4) Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu 729.
2. Bačić P, Zaštita prava čovjeka u europskim organizacijama (Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu 2007)
3. Boyd DR, 'Catalyst for Change – Evaluating Forty Years of Experience in Implementing the Right to a Healthy Environment', u: Knox J H, Pejan, R. (eds), *The Human Right to a Healthy Environment* (Cambridge University Press 2018)
4. Boyle A, 'Human Rights of Environmental Rights? A Reassessment' (2006) 18 (3) *Fordham Environmental Law Review* 471
5. Brown Weiss E, 'Environmental Law to International Law: Past Achievements and Future Expectation' (2011) 54 *Japanese Yearbook of International Law* 1
6. Buergethal T, Shelton D, Steward D, *Međunarodna ljudska prava* (Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci 2011)
7. Cornescu A V, 'The Generations of Human's Rights', u: *Days of Law: the Conference Proceedings*, (prvo izdanje, Masaryk University 2009) <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispievky/tvorba_prava/Cornescu_Adrian_Vasile.pdf> pristupljeno 22. svibnja 2024.
8. Dogaru L, 'Preserving The Right To A Healthy Environment: European Jurisprudence', (2014) 141 *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 1346
9. Francioni F, 'International Human Rights in an Environmental Horizon', (2010) 21 (1) *The European Journal of International Law* 41
10. Omejec J, 'Kontrola ustavnosti ustavnih normi (ustavnih amandmana i ustavnih zakona)' (2010) 1 (1) *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske* 1
11. Omejec J, 'Uvodna i osnovna pitanja prava okoliša', u: Lončarić-Horvat O. (ur.), *Pravo okoliša – treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje* (Organizator 2003)
12. Peters B, 'The European Court of Human Rights and the Environment', u: Sobenes E, Mead S, Samson B (eds.) *The Environment Through the Lens of International Courts and Tribunals* (Springer, Asser Press 2022)
13. Sands P i drugi, *Principles of International Environmental Law*, (Cambridge University Press 2018.)
14. Zieck M, 'The Concept of "Generations" of Human Rights and the Right to Benefit from the Common Heritage of Mankind with Reference to Extraterrestrial Realms' (1992) 25 (2) *Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America* 112

PROPISI I DOKUMENTI

1. Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda <https://au.int/sites/default/files/treaties/36390-treaty-0011_-_african_charter_on_human_and_peoples_rights_e.pdf> pristupljeno 15. siječnja 2025.
2. Deklaracija o ljudskom okolišu <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/300/05/pdf/nl730005.pdf>> pristupljeno 17. siječnja 2025.
3. Konvencija o očuvanju flore i faune iz 1933., <<https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/06/6-02/preservation-fauna-natural.html>> pristupljeno 15. siječnja 2025.
4. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN – MU 18/1997, 6/1999, 14/2002, 13/2003, 9/2005, 1/2006, 2/2010, 13/2017) (HR)
5. Povelja Europske unije o temeljnim pravima (Službeni list Europske unije 2016/C 202/2002)
6. Preporuka CM/Rec(2022)20 Odbora ministara Vijeća Europe od 27. rujna 2022. godine o ljudskim pravima i zaštiti okoliša, <<https://rm.coe.int/0900001680a83df1>> pristupljeno 19. svibnja 2024.
7. Protokol iz San Salvadora na Američku konvenciju o ljudskim pravima iz 1998. godine <<https://www.oas.org/en/sare/social-inclusion/protocol-ssv/docs/protocol-san-salvador-en.pdf>> pristupljeno 15. siječnja 2025.
8. Rezolucija 48/13 Vijeća za ljudska prava UN-a od 8. listopada 2021. godine <<https://digitallibrary.un.org/record/3945636>> pristupljeno 19. svibnja 2024.
9. Rezolucija A/76/L.75 Generalne Skupštine UN-a od 22. srpnja 2022. godine <<https://digitallibrary.un.org/record/3983329>> pristupljeno 19. svibnja 2024.
10. Ustav Republike Hrvatske (NN 56/1990) (HR)
11. Ustav Republike Hrvatske (NN 85/2010 – pročišćeni tekst, 5/2014 – Odluka Ustavnog suda br. SuP-O-1/2014 od 14. siječnja 2014.) (HR)
12. Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/2013, 153/2013, 78/2015, 118/2018) (HR)

PRESUDE I DRUGE ODLUKE

1. Brincat and Others vs. Malta App nos. 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 and 62338/11 (ECtHR, 24 October 2014)
2. Budayeva and Others v. Russia App nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02 (ECtHR, 29 September 2008)
3. BverfGE 1, 14 Südweststaat-Streit (1951) (DE)
4. Carême v. France App no 7189/21 (ECtHR, 09 April 2024)
5. Costel Popa vs. Romania App no 47558/10 (ECtHR, 26 July 2016)
6. Duarte Agostinho and Others v Portugal and 32 Others App no 39371/20 (ECtHR, 09 April 2024)
7. Kapa and Others vs. Poland App nos. 75031/13, 75282/13, 75286/13 and 75292/13 (ECtHR, 28 February 2022)
8. Kawas-Fernández v. Honduras (03 April 2009), dostupno na: <https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_196_ing.pdf> pristupljeno 22. svibnja 2024.
9. Kolyadenko and Others vs. Russia App nos. 17423/05, 20534/05, 20678/05, 23263/05, 24283/05 and 35673/05 (ECtHR, 09 July 2012)

10. L. C. B. v. The United Kingdom App no 23413/94 (ECtHR, 9 June 1998)
11. López-Ostra vs. Spain App no. 16798/90 (ECtHR 09 December 2004)
12. National Movement Ekoglasnost vs. Bulgaria App no 31678/17 (ECtHR, 15 March 2021)
13. Odluka i Rješenje U-II-845/2019 i U-II-2160/2019 USRH (18. travnja 2023.) (HR)
14. Öneriyıldız v. Turkey App no 48939/99 (ECtHR, 30 November 2004)
15. Paul and Audrey Edwards v. The United Kingdom App no 46477/99 (ECtHR, 14 June 2002)
16. Rješenje U-I-3789/2003 USRH (8. prosinca 2010.) (HR)
17. Rovshan Hajiye v. Azerbaijan App nos. 19925/12 and 47532/13 (ECtHR, 09 March 2022)
18. Solyanik vs. Russia App no. 47987/15 (ECtHR, 10 August 2022)
19. Steel and Morris vs. the United Kingdom App no 68416/01 (ECtHR, 15 May 2005)
20. Turgut and Others vs. Turkey App no 1411/03 (ECtHR, 26 January 2009)
21. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland App no 53600/20 (ECtHR, 09 April 2024)
22. Vides Aizsardzības Klubs vs. Latvia App no 57829/00 (ECtHR, 27 May 2004)

MREŽNI IZVORI

1. Boyd D.R., 'The Status of Constitutional Protection for the Environment in Other Nations', (David Suzuki Foundation, 2013) <<https://davidsuzuki.org/wp-content/uploads/2013/11/status-constitutional-protection-environment-other-nations.pdf>> pristupljeno 22. svibnja 2024.
2. 'Environmental Rule of Law – First Global Report', (United Nations Environment Programme, 6 July 2019.) <<https://www.unep.org/resources/assessment/environmental-rule-law-first-global-report>> pristupljeno 22. svibnja 2024.
3. 'Factsheet Environment and the European Convention on Human Rights', (April 2024 Council of Europe) <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_environmenteng> pristupljeno 29. svibnja 2024.
4. Izvješće „Naša zajednička budućnost“ (engl. „Our common future“) <<https://www.environmentand-society.org/mml/un-world-commission-environment-and-development-ed-report-world-commission-environment-and>> pristupljeno 17. siječnja 2025.
5. Ortúzar Greene F, 'International Environmental Law: History and Milestones' AIDA (20 March 2020) <<https://aida-americas.org/en/blog/international-environmental-law-history-and-milestones>> pristupljeno 19. svibnja 2024.
6. 'The evolution of human rights', (Council of Europe) <<https://www.coe.int/en/web/compass/the-evolution-of-human-rights>> pristupljeno 22. svibnja 2024.

*Vedran Zlatić**

LEGAL PROTECTION OF THE ENVIRONMENT AND THE RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT IN THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF CROATIA AND THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Summary

This paper examines the legal regulation of environmental protection and emphasizes the necessity of recognizing the right to a healthy environment as a distinct human right. In the first part of the paper, the author provides an overview of the historical development of legal regulations concerning environmental protection and the right to a healthy environment at the international level. The author then discusses the legal framework surrounding environmental protection and the acknowledgement of the right to a healthy environment within the Republic of Croatia. Subsequently, the final section of the paper analyzes the case law of the European Court of Human Rights concerning environmental protection and safeguarding of the right to a healthy environment in the context of the protection of other fundamental rights and freedoms guaranteed by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Finally, in the concluding part, the findings of his research, which centres on the legal framework for environmental protection and the right to a healthy environment as a distinct and individual human right.

Keywords: *legal protection of the environment, right to a healthy environment, Republic of Croatia, European Court of Human Rights*

This work is licensed under a Creative Commons

Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Vedran Zlatić, PhD, Assistant Professor, Faculty of Law, University of Split, Domovinskog rata 8, 21000 Split. E-mail address: vedran.zlatiac@pravst.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9297-5192>.